

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2020-26-1-3>
УДК 378:001 (4/9)

Наталія Петрук

Стратегії розвитку гуманітарної освіти в добу технократизму та глобалізації

Анотація

Стаття присвячена вивченню основних стратегій розвитку гуманітарної освіти в технократичному і глобальному світі. Констатується, що тотальний прагматизм і технократизм нашого життя спричиняє глибоку кризу гуманітарної освіти й призводить до знищення тих людських якостей, які формують культуру. Сучасний стан гуманітарної освіти та її перспективи оцінюються з погляду необхідності формування духовного світу людини, її інтелектуальних та духовних потреб. Гуманітарними науками значною мірою твориться соціокультурний простір, де людина постає найвищою цінністю, а сама культура – втіленням всіх важливих смислів людського буття. Загальною тенденцією розвитку сучасної української освіти є скорочення загального обсягу гуманітарних наук, що викладаються в школах, коледжах, університетах. За умов, коли переважає економічна та прагматична доцільність в освіті, вплив гуманітарних наук на суспільство і суспільну свідомість помітно зменшується. Необхідність у нових стратегіях розвитку гуманітарної освіти аргументується потребами підвищення її ролі в суспільстві. Акцентується увага на тому, що призначення гуманітарної освіти – в розвитку людського потенціалу й критичного мислення, зорієнтованості на діалог і вільний розвиток особистості, формуванні здатності окреслювати моральні та ціннісні імперативи сучасності, вихованні особистості з активною громадянською позицією. Такими якостями нова модель гуманітарної освіти відрізняється від старої моделі, базованої на засвоєнні знань і успішному виконанні стандартних завдань. Актуальним є також створення незалежної, нонконформістської спільноти гуманітаріїв, яка повинна демонструвати зразки високої інтелектуальної й духовної культури, громадянської позиції та патріотизму.

Ключові слова: гуманітарна освіта, гуманітарні науки, філософія, глобалізація, технократизм, споживацька культура, спільнота гуманітаріїв, громадянське виховання.

Вступ

Гуманітарна освіта в XXI ст. – це соціальний інститут, одним із найважливіших завдань якого є збереження цивілізаційних досягнень людства, їх трансформація в ціннісних структурах людського буття, надання нових імпульсів для розвитку людини та людського потенціалу. Гуманітарні науки і гуманітарна освіта відіграють вирішальну роль у вихованні громадянина своєї країни.

Стан української гуманітарної освіти сьогодні значною мірою залежить від загальних тенденцій, притаманних технократичному і глобальному світові. У такому світі панує технократизм, прагматизм і доцільність, проте очевидним стає дефіцит добра, співпереживання, духовності й гуманітарного мислення. Тотальне прагнення до прибутку і економічного зростання неминуче породжує кризу гуманітарної освіти, а отже, призводить до нівеляції (або навіть знищення) тих людських якостей, які складають основи культури.

Актуальність звернення до проблем пошуку нових стратегій розвитку гуманітарної освіти в добу технократизму і глобалізації визначається, одного боку, потребами розвитку самої людини, її духовного світу, а з іншого, спробами розуміння меж і сили впливу гуманітарного знання в системі сучасної освіти.

Дослідницька увага до проблем формування нової моделі освіти в Україні обумовлена значною мірою тим, що технократизм стає не тільки невід'ємною частиною нашого життя і мислення, але й диктує завдання і перспективи освіти, що загалом є виправданим з погляду домінування в сучасному світі прагматичних цінностей та інструментальної доцільності. Не викликає особливого здивування й те, що головна роль у цих процесах відводиться технічним та природничим наукам. Прерогативою ж гуманітарної освіти є формування духовного світу людини, її духовних потреб, вплив на розвиток духовної культури. Важливо також усвідомлювати, що гуманітарні науки – історія, мистецтвознавство, філологія, етика, естетика і особливо філософія – формують необхідний для збереження власне людських якостей простір *human security*, де людина була й є найвищою цінністю, а культура постає єдністю різних смислів людського буття (соціальних, духовних, логічних, моральних, естетичних тощо) в певному історичному та національному контекстах.

Суттєвий внесок у дослідження багатьох важливих аспектів системи освіти в Україні та світі зроблено відомими науковцями – В. Андрущенко [Андрущенко 2015], В. Кременем [Кремень 2011], Л. Горбуною [Горбунова 2016], І. Предборською [Андрущенко, та ін. 2014], С. Пролєєвим [Пролєєв 2017], З. Бауманом і Л. Донскісом [Бауман і Донскіс 2014; 2017], М. Нуссбаум [Нуссбаум 2014] та ін. У полі їхньої уваги перебу-

вають також проблеми розвитку гуманітарної освіти. Однак питання, пов'язані з акцентуванням уваги на ролі гуманітарної освіти в умовах зміцнення споживацької культури і посилення технократичних тенденцій в суспільстві, потребують додаткового вивчення.

Метою даної статті є аналіз основних стратегій розвитку гуманітарної освіти у зв'язку з посиленням впливів технократизму та глобалізації в сучасному світі. Завдання дослідження окреслюються прагненням осмислити контури і зміст нової моделі української освіти і розумінням того, як гуманітарне мислення і гуманітарне знання формують культурну людину й продукують гуманістично-особистісні виміри буття.

Методологія дослідження ґрунтується на використанні загальнонаукових принципів, методів пізнання, філософських підходів, які дають можливість комплексно і всебічно дослідити сформульовану в статті проблему. Теоретичне осмислення динаміки сучасного світу і впливу його на стан освіти здійснюється з урахуванням історико-культурного контексту розвитку української освіти. Для досягнення інтегрального знання про гуманітарну освіту використовуються евристичні можливості комунікативної філософії, герменевтики, синергетики. Завдяки системному підходу українська освіта постає як цілісне явище, як єдність різних характеристик, сторін і аспектів, що визначили її особливості. Для виявлення загального і особливого у розвитку освіти в технократичному і глобалізованому світі, використовуються засади компаративістики.

Традиції і стан гуманітарної освіти у глобальну добу

Гуманітарна освіта є сукупністю знань в галузі гуманітарних наук, а також пов'язаних з ними навиків і умінь. Вона виконує важливі функції в суспільстві, постає суттєвим чинником впливу на людину, є одним із засобів формування її духовного світу. В арсеналі гуманітарної освіти зосереджені великі можливості для розумового, етичного, естетичного виховання особистості.

Гуманітарні науки, гуманітарний дискурс, викладання гуманітарних дисциплін у школі, коледжі та університеті завжди звернені до людини, до різноманітного світу її свідомості. Гуманітарні науки покликані формувати ту частину духовної культури, в якій особистість відтворює (а згодом реалізує) себе у своїй людській цінності, у повноті свого духовного життя. Гуманітарний дискурс спрямовується великою мірою на задоволення універсальних потреб людського духу, на усвідомлення його єдності на основі загальноновизнаних цінностей. В процесі гуманітарного пізнання людина не задовольняється знанням лише окремих сторін реальності, що притаманно, зокрема, природничим наукам. Недостатніми

для сучасної людини є й ті уявлення про світ і реальність, які пропонує лише релігія. Загалом гуманітарна наука орієнтована на дослідження різних феноменів людського життя і сфери людського духу. Пріоритетними для неї виступають досягнення таких істин універсального значення, які вивисшують людину над її безпосереднім досвідом, потягами та імпульсами.

Враховуючи те, що людина живе, мислить і діє в просторі культури, гуманітарне знання про світ і про саму людину не може бути абстрактним, загальним; воно завжди є соціально і культурно наповненим. Такий контекст притаманний гуманітарному знанню «з часів Платонівської Академії й Лікею Аристотеля, знаменитих *Institutiones oratoriae* Квінтіліана і *Universitas* середньовіччя, Академії Римської Помпонія Лето і *Academia Florentina* у добу Відродження» [Петрук 2016: 39].

Традиції гуманітарної освіти були органічними і в українській культурі кінця XVI-XVII ст., коли під впливом ренесансно-гуманістичних ідей в культурно-освітніх центрах поширювалися філологічні студії, викладалася риторика, зароджувалася гуманістична педагогіка, яка орієнтувалася передусім на виховання духовної людини. Центрами освіти в XVI-XVII ст. були двори великих українських магнатів – Костянтина Острозького, Яна Замойського, князів Радзивілів, Збаразьких, Чарторийських, при яких концентрувався культурний, інтелектуальний і освітній потенціал української спільноти - поети, дидаскали, книжники, духовні особи. Найвідомішим був культурно-освітній осередок, що сформувався навколо князя Костянтина Острозького. Завдяки його підтримці була відкрита перша вища школа в Україні: сучасники називали її «триязычним ліцеєм», «колегією», «академією». Острозька академія і острозькі книжники здійснили великий вплив на розвиток вищих українських шкіл, особливо на Волині та Галичині. Традиції українського шкільництва знайшли продовження у львівській братській школі, а також у Києві, де свого часу виникли дві школи – братська і Лаврська.

Сьогодні в гуманітарній сфері відбуваються процеси, які є наслідком утвердження технократичного мислення, домінування прагматичних цінностей і споживацької культури. Так, у сучасному світі традиційна роль гуманітарної освіти (гуманітарної школи, гуманістичного виховання) часто піддається сумніву, а гуманітарні науки сприймаються як другорядні порівняно з технічними чи природничими. Наслідком цього є те, що гуманітарні науки змушені боротися за суспільне визнання. На відміну від попередніх часів гуманітарна освіта вже не є гарантією соціального статусу в суспільстві, не визнаються її можливості в досягненні успіху. До мінімуму зводиться роль гуманітарної освіти в процесі виховання особистості.

Загальною тенденцією розвитку освіти, яка притаманна як Україні, так і сучасному світові в цілому, є те, що в середній школі, коледжах та університетах скорочується обсяг викладання гуманітарних наук. Виходячи з того, що на перший план виходять науки і уміння, які дають корисний економічний і практичний ефект, гуманітарні знання втрачають свої позиції в навчальних програмах. Перевага надається природничим, технічним, економічним дисциплінам, що є зрозумілим з погляду на актуальну потребу в необхідних для суспільства фахівцях.

Характеризуючи стан сучасної освіти в цілому, слід взяти до уваги й ті фактори, які формують суттєві виклики для індивіда і суспільства в освітній сфері, про що пише Л. Горбунова. Йдеться про те, що сучасна людина живе в кризовому світі, який трансформується в напрямі до глобальної цілісності, а наслідком поширення «суспільства знань» (завдяки інформаційним технологіям) є формування досить небезпечного для життя людей стану тотальної невизначеності [Горбунова 2016: 57] й цілої низки криз у суспільстві – від екологічної до кризи демократії.

Очевидним є те, що глобалізація накладає суттєвий відбиток на стан гуманітарної освіти. В глобальному світі різко трансформуються пріоритети в освіті, а тотальне панування детермінант економічного і політичного характеру, інститутів влади і бюрократії неминуче змінюють як саме суспільство, так і уявлення про місце та роль гуманітарних наук і гуманітарної освіти в ньому. Можна засвідчити досить обмежені перспективи гуманітарної освіти в глобальному, кризовому і невизначеному світі. З. Бауман і Л. Донскіс наголошують на тому, що екологічна криза, політичні й військові конфлікти, все частіші стихійні лиха, розвиток глобального капіталізму, чергові масові вбивства людей, тероризм та міграційні рухи суттєво впливають на людину та на її уявлення про себе. Глобальний світ стає реальністю, в якій людина цілеспрямовано втрачає свою людськість [Бауман, Донскіс 2014: 16]. Досить негативно на стан гуманітарної освіти й культури в цілому впливає споживацьке суспільство з цінностями «хвилинної культури», «квапливої культури» [Бауман, & Донскіс 2014: 173], де часто не залишається місця універсальному і людському.

Однак, переорієнтація освіти виключно на економічну доцільність, споживацькі інтереси, на потреби одержання максимального прибутку, загрожує людині й людському світу. Крім того, як наголошує М. Нуссбаум, це може перетворитися в масштабну кризу для всього демократичного товариства, оскільки людина позбавляється від умінь, необхідних для збереження життєздатності демократії. «Якщо така тенденція не зміниться, - пише вона, - то скоро всі країни світу почнуть виробляти покоління корисних машин, а не повноцінних громадян, здатних само-

стійно мислити, критикувати традиційний устрій і розуміти інших людей» [Нуссбаум 2014: 15-16].

Призначення гуманітарних наук у тому, що вони повинні готувати молодих людей до життя в розмаїтому і взаємозалежному світі, де існує етнічна, національна, релігійна різноманітність, де співіснують і взаємодіють фізично здорові люди і люди з фізичними особливостями та недоліками, де люди роблять вибір, який радикально змінює їх життя. Гуманітарні науки і гуманітарна освіта покликані формувати у молоді здатність до критичного мислення, самостійності у судженнях і вільного міркування, що є необхідним для культурного та політичного розвитку і співжиття. На думку М. Нуссбаум, ні одна демократія не зможе зберігати стабільність без опори на освічених громадян [Нуссбаум 2014: 25].

Важливо враховувати те, що через усвідомлення належності молодій людині до певної культурної традиції, гуманітарні науки створюють атмосферу відповідальності за свої дії і свій вибір. Вони формують культуру толерантності та взаєморозуміння при всіх численних розбіжностях, характерних для сучасного світу: людина завжди повинна розвивати і відточувати здатність поставити себе на місце іншої людини і бачити в іншому (в іншій культурній традиції) цінність.

Осередками гуманітарної освіти мають залишатися університети, де молода людина навчається мислити. Саме цим університети відрізняються від школи. Людина тут не лише отримує та засвоює знання, але й вчиться бути собою, спрямовувати знання на свій саморозвиток й удосконалення, без чого неможлива реалізація людиною своєї сутності. Отже, університет повинен поставати однією з головних інституцій гуманітарної освіти, де відбувається формування культурної людини. Такий висновок має під собою цілком очевидні підстави, незважаючи на те, що в сучасному світі досить поширеним є феномен так званого споживацького університету [Бауман, & Донскіс 2014: 160]. Становленню феномена споживацького університету сприяє низка факторів – від індивідуалізму і прагматизму як головних принципів життя до домінування нового способу мислення та відчуття в глобальну епоху.

Стала традиція культурного і освітнього процесу в світі засвідчує той факт, що університети в XXI ст. повинні й надалі бути класичними інститутами освіти та науки. Як відомо, оптимальна модель розвитку університетської освіти побудована на ідеї поєднання американської та європейської моделей університету. Суть її полягає в тому, що університети мусять заробляти гроші самі, без допомоги держави. На нашу думку, подібна практика містить у собі багато ризиків для гуманітарної освіти, оскільки гуманітарні науки не завжди можуть (або й зовсім не можуть) досягати швидких результатів і демонструвати конкретні досягнення, виражені в матеріальному чи грошовому еквіваленті. На жаль, не мож-

на знайти вагомих контраргументів до слів англійського вченого Террі Іглтона про те, що «інститути, які породили на світ Еразма Роттердамського і Джона Мільтона, Ейнштейна і “Монті Пайтон”, капітулювали перед нещадними пріоритетами глобального капіталізму» [Іглтон 2015].

Перспективи розвитку гуманітарної освіти в Україні

Беззастережне і некритичне використання американського чи європейського досвіду в Україні є неприйнятним, хоча б з огляду на те, що американські університети (такі, як Стенфордський і Массачусетський технологічний університет) створили модель університету, що приносить дохід. Крім того, в США є достатньо багатих людей, які можуть фінансово підтримувати науку. Така практика створення приватного освітнього сектору не завжди спрацьовує в Європі, не кажучи вже про Україну. Якщо прямолінійно орієнтуватись на американський досвід, діяльність університету може часто здійснюватися на засадах бізнес-корпорації. «По суті, університет, що має дотримуватися логіки (якій не зраджували протягом століть) обачного мислення, неквапливої творчості та зваженого існування, сьогодні змушений перетворитися на підприємство, що швидко реагує на коливання ринку, зміни громадської думки і політичного середовища. Така ціна масової вищої освіти в масовій демократії та масовому суспільстві», - пишуть З. Бауман і Л. Донскіс [Бауман, & Донскіс 2014: 164].

Однак, подібна логіка і одномірне уявлення про розвиток університетської освіти не повинні сприйматися як єдино можливі. Більше того, відверто спрощене й значною мірою схематичне сприйняття університету як корпорації, орієнтованої виключно на прибуток, не має ніякої перспективи. Необхідно усвідомлювати, що глибокі знання або фундаментальні проекти в гуманітарних, соціальних науках, які здатні змінити світ ідей (на відміну від прикладних теорій), не можуть бути продюковані швидко. Вони не призначені для заробляння грошей чи швидкого споживання, а визначають світоглядні перспективи людини, її цілі й орієнтири в культурному світі.

Гуманітарна освіта не зобов'язана також обслуговувати ті чи інші програми в сфері бізнесу, менеджменту, економіки, права, політичних наук, соціального захисту тощо, на які існує сьогодні попит. Гуманітарні науки не повинні витіснятися спеціальним науковим знанням, більше того, їхня значущість у сучасному світі мусить ставати все більш очевиднішою, оскільки йдеться про людину та про цінності людського (не технічного) світу [Петрук 2016: 41].

Применшення ролі гуманітарних наук в освіті призводить не тільки до її прагматизації, але й до бюрократизації. Влада грошей та бюрократії

в освіті – це прямий шлях до знищення свободи, вільного спілкування і творчості. Байдужість до моральних принципів, на яких завжди ґрунтувалася гуманітарна освіта, зменшення гуманітарних курсів, знищення академічних свобод та наукової відповідальності є небезпечними факторами для системи освіти в цілому. Прикрим є той факт, що в стінах респектабельних університетів більше уваги приділяється аудиту і фінансам, ніж філософії, філології, історії, культурології. Домінування управлінської ідеології, зменшення коштів на гуманітарну освіту, надмірна формалізація та регламентація викладацької роботи призводять до небажаних гуманітарних наслідків. За умов домінування в освіті економіки знань, помітно зменшується вплив гуманітарних наук на суспільство і суспільну свідомість (а часто відсутній взагалі). Завжди слід пам'ятати, що важливим призначенням гуманітарних наук є те, що вони покликані готувати й виховувати громадянина своєї держави. І цією обставиною ні в якому разі не можна нехтувати, оскільки це матиме далекосяжні негативні наслідки для суспільства в цілому.

Небажаним є культивування споживацької культури в середовищі студентів. За такої ситуації не йдеться про зразки високого інтелекту і вишукані естетичні смаки. Аналізуючи стан справ в англійських університетах, Т. Іглтон зауважує, що зараз все менше можна знайти студентів, які хотіли б знати про Ренесанс чи Реформацію, натомість популярними стають теми про сексуальність, вампірів, зомбі тощо [Іглтон 2015].

Звісно, освіта – це досить лабільний соціальний інститут, який повинен реагувати на потреби часу і потреби суспільства, але це не означає, що варто повністю підкорювати себе диктату технократизму і споживачтва. Навпаки, відчужена від людини модель освіти є неефективною, а применшення значимості гуманітарного знання не дає можливості готувати справжніх фахівців-інтелектуалів. Сучасна освіта повинна бути інститутом, де молода людина має можливість вільно творити, поважати свободу думки, реалізувати свої сутнісні сили і можливості. В інтересах розвитку суспільства і людини слід, на нашу думку, компенсувати загальний дефіцит гуманітарної освіти й загальної культури.

Зниження ролі гуманітарної освіти є небезпечним процесом, а його наслідки торкнуться практично всіх аспектів людського буття – від суто екзистенціальних до проблем управління державою. Освіта не може бути товаром, який продається і купується відповідно до кон'юнктури. Гуманітарні науки ніколи не були й зараз не можуть бути повністю прагматичними й відповідати вимогам лише економічної доцільності, вони не приносять великих доходів, їх не можна оцінити в категоріях прибутку і витрат. Значення гуманітарної освіти є незмірно вищим. Її призначенням є розвиток критичного мислення й здатності оцінювати, виховання духу, що у свою чергу спрямовує людину до самостійних дій

і вільного вибору, до розумного супротиву сліпій силі традицій і влади авторитетів. Гуманітарна освіта допомагає людині віднайти себе, зрозуміти призначення і сенс існування в цьому світі.

Вивчаючи гуманітарні науки, ми торкаємось життєвого світу іншого, ставимо себе на місце іншого, враховуємо думку іншого, бачимо в іншому самодостатню особистість. В центрі моделі гуманітарної освіти повинна бути людина і людські відносини. У цьому контексті особливо важливе місце в системі гуманітарної освіти слід, на нашу думку, відводити філософії. Без звернення до філософії і до гуманітарного дискурсу загалом дуже складно вирішувати питання, що стосуються людини та її існування.

Можливість розмірковувати про цінності, цілі, інтереси суспільного порядку доповнюється при вивченні філософії формуванням критичного мислення та вихованням культури самокритики. Філософія – це наука, яка формує і розвиває в людини якості, що свідчать про її розумну природу і про її високе призначення в світі; філософія концентрує в собі потужний потенціал інтелектуального розвитку, виступає частиною загальнолюдської культури. Потреба у людях з критичним мисленням є особливо актуальною саме зараз, коли Україні потрібні не політики і демагоги, а розумна, ініціативна, активна, сучасна особистість. Вільний філософський дискурс значною мірою перешкоджає відтворенню різних ідеологічних схем, міфологем і стереотипів, завдяки яким легше управляти і маніпулювати людиною в тих чи інших цілях.

Філософія займає особливо важливе місце в системі гуманітарної освіти ще й завдяки тому, що вона формує ідеали та цінності, що мають загальнолюдське значення і виховує людей, що здатні продукувати ідеї і мислити ціннісно. Саме ці люди, а не лише юристи, інженери і бухгалтери, будують і розвивають сучасне суспільство. Усвідомлення світоглядних, наукових, професійних пріоритетів гуманітарних наук і філософії складає необхідну умову успішної сучасної української освіти.

В українському освітньому просторі не повинно бути залишків тоталітарного мислення, яке донедавна відводило гуманітарним наукам суто ідеологічну роль у системі освіти. Як відомо, в тоталітарному суспільстві гуманітарні науки були частиною системи і виконували функцію виправдання і охорони тих принципів, на яких вона трималася. Філософія, зокрема, розглядалась як засіб ідеологічної підготовки людини, а програми викладання філософії, які були досить однобічними й просякнуті догматизмом і пропагандою, пронизувала ідеологема виховання будівника комунізму. Зведення всього розмаїття філософії до догматів марксизму-ленінізму суттєво обмежувало можливість використання універсального інтелектуального та духовного потенціалу філософії й накладало відбиток на неповторний світ особистості та свободи.

Належне місце в новій моделі освіти мусить зайняти історія. Вона постає полем розуміння людини, обставин її життя, форм активності, взаємодії особистості та колективу тощо, а також виступає способом трансляції цінностей «людськості» в соціокультурному та національному просторі.

Загалом завдяки вивченню гуманітарних наук у людини зміцнюється відчуття стійкого зв'язку зі своєю культурою. Водночас особистістю усвідомлюється належність до світових культур. Це є надзвичайно важливим для українського суспільства, яке хоче зберегти свою ідентичність і не втратити здатність адекватно реагувати на виклики технократичного, глобалізованого світу. Лише добре організована гуманітарна освіта має виконувати таке завдання.

Досить суттєвим є ще один аспект утвердження нових стратегій розвитку гуманітарної освіти. Йдеться про усвідомлення необхідності постійного спілкування однієї людини з іншими, студента і викладача з метою досягнення взаєморозуміння, орієнтація на діалог (сократичний самоаналіз) між суб'єктами освітнього процесу, і як наслідок – розвиток нестандартного і творчого мислення. В межах старої парадигми освіти, на жаль, спостерігається певний «дефіцит» творчості. Ця обставина посилюється відсутністю умов і каналів для безперешкодного спілкування, обміну і співробітництва між учителем та учнем, викладачем та студентом у школах та університетах. Творче мислення розвивається передусім за допомогою діалогу. Воно постає як діалогічне зіткнення як мінімум двох радикально різних культур мислення, поєднаних в єдиній логіці – логіці суперечки, діалозі логік [Біблер 2018].

Міжособистісна діалогічна взаємодія є найбільш ефективною, коли дотримується рівноправність партнерів у розкритті своїх творчих можливостей, культивується взаємна повага, визнається автономність кожної особистості. Атмосфера дружніх відносин, співробітництва в цілях творчості сприяє розвитку таких елементів свідомості, які набувають загальнолюдської значущості й сприяють найбільш повному і вільному розвитку особистості. Подібна зорієнтованість на діалог і розвиток творчих здібностей повинна брати свій початок із сім'ї і продовжуватися через вивчення гуманітарних наук у школах, коледжах, університетах.

Спрямованість гуманітарних наук на розвиток людського потенціалу доповнюється усвідомленням важливості процесу виховання. У вихованні громадянина, що передбачає його активну участь у громадських справах і управлінні державою вбачається одне із найважливіших завдань гуманітарної освіти [Нуссбаум 2015: 11]. Підготовка молодих людей до суспільного життя була важливою місією освіти, починаючи з часів античності. Проте сьогодні не надається достатньої уваги підго-

товці молоді до життя у світі, і це, на нашу думку, свідчить про глибоку кризу в гуманітарній освіті.

Сьогоднішня освіта покликана бути інституцією, яка об'єднує того, хто вчить і того, хто вчиться. Це інституція, де відбувається формування гуманітарної еліти, яка зобов'язана підтримувати традиції інтелектуального дискурсу і високої гуманітарної культури.

Висновки

Отже, нові стратегії розвитку гуманітарної освіти в технократичному і глобалізованому світі з необхідністю передбачають формування духовного світу особистості, імперативи поваги до іншої людини, до її прав і свобод, виховання громадянської свідомості, терпимості, культури взаєморозуміння між людьми. Такі стратегії є відмінними від того, що пропонує стара парадигма освіти, базована на засвоєнні знань і успішному виконанні стандартних завдань. У межах цієї парадигми головна увага приділяється вивченню тих наук, які стимулюють економічне зростання і розвиток держави. Тому закономірно, що перевага тут надається технічним наукам, високо ціняться технічні університети і водночас різко скорочуються обсяги викладання гуманітарних наук, а гуманітарні дисципліни переводяться в ранг вибіркових. Подібна тенденція притаманна як європейським країнам, так і Україні. Однак втрата цікавості до вивчення гуманітарних наук і, як наслідок, зниження ролі гуманітарної освіти матиме відчутні наслідки для всього суспільства.

Натомість продумані кроки влади і суспільності на шляху формування нових стратегій розвитку гуманітарної освіти сприятимуть поглибленню уявлень про саму освіту не лише як про інститут економічного зростання й успіху, а й про інструмент розвитку людини, забезпечення її зв'язку зі світом, усвідомлення відповідальності за свої дії, виховання тих моральних якостей, які виступають універсальним способом існування культурної людини. Незважаючи на свою некон'юктурність, гуманітарні науки не втрачають цінності в сучасному світі. Їх призначення – не в примноженні прибутків, а в формуванні нової людини і в продовженні культурної, інтелектуальної традиції багатьох століть цивілізаційного розвитку.

Нагальною потребою розвитку гуманітарної освіти є створення незалежного, нонконформістського, міжконфесійного середовища гуманітаріїв-гуманістів, яке повинно демонструвати всьому суспільству зразки високої інтелектуальної культури, патріотизму, пошани власної національної пам'яті й повагу до відмінної від своєї, культури. Таке середовище складатиметься передусім в університетах як осередках гуманітарної освіти й розвивається завдяки контактам і комунікаціям зі своїми однодумцями.

Посилання:

- Андрущенко, В. П., & Бондар В. І. (2015). Модернізація педагогічної освіти в контексті викликів XXI століття. *Європейські педагогічні студії*, 5-6, 54-63.
- Андрущенко В. П., та ін.. (2014). *Феномен університету в контексті «суспільства знань»: монографія (рукопис)*. К. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/9737/1/1%20%.pdf>.
- Бауман, З., & Донскіс, Л. (2014). *Моральна сліпота. Втрата чутливості у плинній сучасності* / Пер. з англ. О. Буценка. К.: Дух і літера.
- Бауман, З., & Донскіс, Л. (2017). *Плинне зло. Життя без альтернатив* / Пер. з англ. О. Буценка. К.: Дух і літера.
- Біблер, В. С. (2018). *Культура. Діалог культур*. К.: Дух і літера.
- Горбунова, Л. (2016). Ключові компетенції у транснаціональному освітньому просторі. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 19 (2), 97-117.
- Иглтон, Т. (2015). Медленная смерть университета. *Скепсис*. URL: http://scep sis.net/library/id_3672.html.
- Кремель В. Г. (2011). Освіта в структурі цивілізаційних змін. *Вища освіта України*, 1, 8-11.
- Нуссбаум, М. (2014). *Не ради прибыли: зачем демократии нужны гуманитарные науки* / Пер. с англ. М.: Изд. дом Высш.шк. экономики.
- Петрук, Н. К. (2016). Гуманітарна освіта в глобальному світі. *Філософсько-гуманітарні читання: зб. наук. праць. Дніпропетровськ*, 3, 38-44.
- Пролеєв С., & Шамрай В. (2017). Компетентнісний підхід у філософії освіти: можливості і проблеми. *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 20 (1), 196-212.

References:

- Andrushchenko V. P., & Bondar V. I. (2015). Modernization of Teacher Education in the Context of Challenges of the 21st Century. In *European Pedagogical Studies*, 5-6, 54-63. [In Ukrainian].
- Andrushchenko V. P., et al. (2014). *The Phenomenon of the University in the Context of the "Knowledge Society": Monograf*. К., URL: <http://lib.iitta.gov.ua/9737/1/1%20%.pdf>. [In Ukrainian].
- Bauman, S., & Donskis, L. (2014). *Moral blindness. Sensitivity loss in the current present* / Trans. from English. О Butenko. К.: Dukh i litera. [In Ukrainian].
- Bauman, S., & Donskis, L. (2017). *The Liquid Evil. Life without alternatives* / Trans. from English О. Butenko. К.: Dukh i litera. [In Ukrainian].
- Bibler, V. S. (2018). *Culture. Dialogue of cultures*. К.: Duch I litera. [In Russian].
- Gorbunova, L. (2016). Key competences in transnational educational space. In *Philosophy of Education*, 19 (2), 97-117. [In Ukrainian].
- Eaghton, T. (2015). The slow Death of the University. In *Scep sis*. URL: http://scep sis.net/library/id_3672.html.
- Kremen V. (2011). Education in the Structure of Civilizational Change. In *Higher Education of Ukraine*, 11, 8-11. [In Ukrainian].
- Nussbaum, M. (2014). *Not for profit: why do democracies need a humanities* / Trans. from English. М.: Izd. dom Vys. shkoly ekon. [In Russian].
- Petruk, N. K. (2016). Humanitarian education in the global world. *Philosophical and Humanitarian Readings: Coll. of sciences. Dnipropetrovsk*, 3, 38-44. [In Ukrainian]
- Proleev S., & Shamray V. (2017). Competent Approach in the Philosophy of Education. *Philosophy of education*, 20 (1), 196-212. [In Ukrainian].

Наталія Петрук. Стратегии развития гуманитарного образования в эпоху технократизма и глобализации

Статья посвящена изучению основных стратегий развития гуманитарного образования в технократическом и глобальном мире. Констатируется, что глобальный прагматизм и технократизм нашей жизни порождает глубокий кризис гуманитарного образования и ведет к уничтожению тех человеческих качеств, которые формируют культуру. Современное состояние гуманитарного образования и его перспективы оцениваются с точки зрения необходимости формирования духовного мира человека, его интеллектуальных и духовных потребностей. Гуманитарными науками в значительной степени создается социокультурное пространство, где человек является наивысшей ценностью, а сама культура – воплощением всех важных смыслов человеческого бытия. Общей тенденцией развития современного украинского образования является сокращение общего объема гуманитарных наук, которые преподаются в школах, колледжах, университетах. В условиях, когда преобладает экономическая и прагматическая целесообразность в образовании, влияние гуманитарных наук на общество и общественное сознание заметно уменьшается. Необходимость в новых стратегиях развития гуманитарного образования аргументируется потребностями повышения его роли в обществе. Акцентируется внимание на том, что цель гуманитарного образования – в развитии человеческого потенциала и критического мышления, ориентированности на диалог и свободное развитие личности, формировании способности формулировать моральные и ценностный императивы современности, воспитании личности с активной гражданской позицией. Такими качествами новая модель гуманитарного образования отличается от старой модели, которая основывается на усвоении знаний и успешном выполнении стандартных заданий. Актуальным является также создание независимого, неконформистского сообщества гуманитариев, которое должно демонстрировать образцы высокой интеллектуальной и духовной культуры, гражданской позиции и патриотизма.

Ключевые слова: гуманитарное образование, гуманитарные науки, философия, глобализация, технократизм, потребительская культура, сообщество гуманитариев, гражданское воспитание.

Nataliia Petruk. Strategies for the development of humanities education in the age of technocratism and globalization.

The article is devoted to the study of basic strategies for the development of humanities education in the technocratic and global world. It is stated that total pragmatism and technocratism of our lives causes a deep crisis of study of humanities and leads to the destruction of those human virtues that form the culture. The current state of humanities education and its prospects are assessed in terms of the need to shape the spiritual world of man, his intellectual and spiritual needs. The humanities are creating a socio-cultural space where a human is of the highest value, and culture itself is the embodiment of all the

important meanings of human existence. The general tendency of development of the modern Ukrainian education is reduction of the general volume of the humanities taught in schools, colleges and universities. In the context of economic and pragmatic expediency in education, the impact of the humanities on society and public consciousness is distinctly diminished. The need for new strategies for the development of humanities education is justified by the need to enhance its role in society. Emphasis is placed on the fact that the purpose of the study of humanities is in the development of human potential and critical thinking, orientation to dialogue and free development of the individual, formation of the ability to outline the current moral and value imperatives, raising of the individual with an active civic position. By these qualities, the new model of humanitarian education differs from the old one, based on the acquisition of knowledge and the successful completion of standard tasks. It is also important to create an independent, non-conformist community of humanity scholars, which should show examples of high intellectual and spiritual culture, civic position and patriotism.

Keywords: *humanities education, humanities, philosophy, globalization, technocratism, consumer culture, humanities community, civic education.*

Петрук Наталія Кирилівна, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії і політології Хмельницького національного університету.

E-mail: nataliia.petruk@gmail.com

ORCID-ID <https://orcid.org/0000-0001-6085-9034>

Petruk Nataliia, Doctor of Philosophy, Professor, Ukraine, Khmelnytsky National University, Head of the Department of Philosophy and Political Science.

E-mail: nataliia.petruk@gmail.com

ORCID-ID <https://orcid.org/0000-0001-6085-9034>